

Psikolojiye Giriş

İnsanların Dünyasında Birey
Olmak: Ahlak
Ders 15

Ahlak

Hatırlatmalar

- Deney katılım randevuları: 9 Nisan
- Ödev teslimi: 16 Nisan'a kadar
- Final sınavı: 30 Nisan
- Ayrıca, deneylere katılmanız gerekmektedir

Ahlak

Neredeyiz?

- Beyin
- Freud ve Skinner
- Bilişsel gelişim, dil, görme, bellek
- Aşk
- Duygular, Mantık, Evrim

Neredeyiz?

- Bilişsel sinirbilimler
- Farklılıklar
- Seks ve yemek
- Ahlak
- Sosyal düşünce ve davranışlar
- Gizemler
- Akıl hastalıkları
- Mutluluk

İçerik

- Ahlaki duygular
- Ahlaki yargılar
- Neden iyi insanlar kötü şeyler yapar?
[Milgram'ın çalışmaları]

İçerik

- Ahlaki duygular
- Ahlaki yargılar
- Neden iyi insanlar kötü şeyler yapar?
[Milgram'ın çalışmaları]

Ahlaki duygular nasıl evrilmiştir?

1. Bencil genler diğergam hayvanlara öncülük eder

Evrim, genler düzeyinde işlediği sürece kendi ile diğeri arasında çok katı bir fark yoktur.

Haldane'nin Hesabı

“Kardeşiniz için canınızı verir miydiniz?”

“Hayır, ancak 3 kardeşim veya 5 yeğenim ya da 9 kuzenim için seve seve verirdim.”

Seçiminizi yapın: Ya siz öleceksiniz ya da 3 kardeşiniz ölecek

- A Geni: hayvanın ölmeyi tercih etmesini sağlar
- B Geni: hayvanın, kardeşlerinin ölmesini tercih etmesini sağlar
- A Geni kazanır

2. Hayvanların işbirliğinden yararlanmalarını sağlar

- Uyarı çığlıkları
- Tımarlama
- Yemek paylaşımı

Zihinlerimiz tutuklunun ikilemini (prisoner's dilemma) çözebilecek şekilde evrilmiştir

Sosyal duygular ve tutuklunun ikilemi

- Bizimle işbirliği yapan kişilere karşı MİNNET ve SEVGİ duyarız. Bu duygular, bizi gelecekte o insanlara karşı nazik olmak için motive eder.
- Bize ihanet eden kişilere karşı ÖFKE ve ŞÜPHE duyarız. Bu duygular gelecekte o insanlara ihanet etmek ya da o insanları uzak tutmak için bizi motive eder.
- Bizimle işbirliği yapan birisine ihanet ettiğimiz zaman SUÇLULUK duyarız. Bu, bizi gelecekte daha iyi davranmamız için motive eder.

Ahlaki duyguların ilk vaka çalışması: Empati

Bize yakın olanlara karşı duyduğumuz içgüdüsel empati

Başkalarının acıları iticidir

- Bebekler için
  - Şempanzeler için
  - Mantıksal olarak ahlakla bağlantılı değildir
  - Ancak ahlaki kaygılara ve davranışlara sebep olur
- (daha çok empati -> daha çok kaygı ve yardım)

İçgüdüsel empatide kırılma noktası olarak psikopatoloji

13 yaşında bir gaspçı, ona kurbanları sorulduğunda:
“Bana ne bundan? Ben o değilim”

Gary Gilmore

“Her zaman cinayet işleme kapasitem vardı... Başkalarının ne hissettiğini hissetmekten tamamen yoksun olabilirim, duygusuz olabilirim. Çok büyük bir hata yağtığımı biliyorum. Ancak gidip hala aynı şeyleri yapabiliyim.”

Ted Bundy:

“Yani o kadar fazla insan var ki”

Ahlaki duyguların ikinci vaka çalışması: “Grup-içi”ne karşı “grup-dışı”

Robber Mağarası (Robber's Cave)

- 3 haftalık kamp programındaki 11-12 yaşındaki erkek çocuklar
- İyi ayarlanmış WASP
- Ayrı kabinler, ayrı liderler “Kartallar” ve “Fare Avcıları”
- Farklı kültürler
- Rekabet
  - Grup içi dayanışma
  - Olumsuz stereotipler
  - Düşmanlık, saldırı, şiddet

Robber Mağarası (Robber's Cave)

- Gruplar arasındaki düşmanlığı sona erdirmek için girişimler:
  - Barış konuşmaları
  - Bireysel rekabet
  - Yemek paylaşımı
  - Film paylaşımı
  - Fişeklerle eğlenme
  - Kardeşçe sevgi üzerine vaaz

BÜTÜN BU GİRİŞİMLER BAŞARISIZ OLDU

Robber Mağarası (Robber's Cave)

- Onları biraraya getirebilecek olan şey nedir?
- Yüksek hedef
(ortak düşman)

“Minimal Gruplar”

- 2. Dünya Savaşı sonrası, Henri Tajfel
- Kless/Kardinsky hayranları
- Yazı tura atımı

İçerik

- Ahlaki duygular
- Ahlaki yargılar
- Neden iyi insanlar kötü şeyler yapar?
[Milgram'ın çalışmaları]

Ahlaki yargılar

- Değerlendirme
- Zorunluluk
- Yaptırım

Evrenseller

- Adillik ve karşılıklı davranışlara dair önsözler (ihamet edenlere karşı öfke, paylaşımçı olanlara karşı minnet)
- Ahlaki olan ve olmayan hareketlere dair önsözi
- Yetişkin insanlarda, ancak ayrıca:
  - Küçük çocuklar
  - İnsan dışındaki primatlar

Evrenseller

Farklılıklar

- Richard Shweder der ki ...

Ahlaki düşüncenin üç çeşit altyapısı

- Özerklik etikleri
  - Haklar, eşitlik, özgürlük
- Topluluğun etik kuralları
  - İş bölümü, statü, hiyerarşi, dayanışma
- Tanrısal etikleri
  - Masumiyet, kutsallık, kirlenme, günah

Ahlaki düşüncenin üç çeşit altyapısı

- Özerklik etikleri
  - Haklar, eşitlik, özgürlük
- Topluluğun etik kuralları
  - İş bölümü, statü, hiyerarşi, dayanışma
- Tanrısallık etikleri
  - Masumiyet, kutsallık, kirlenme, günah

- Çoğu Amerikalı – özellikle üniversite öğrencileri – özerklik etiklerine sahip olduğunu düşünür
- Yaptığım şey kimseye zarar vermediği sürece yapılabilir
- Rıza gösteren yetişkinler arasındaki cinsel ilişki

Ahlaki tikslenme

- Kız ve erkek kardeş
- Aile köpeği
- Bayrak ve tuvalet
- Tavuk

sonuç: Ahlaki yatkınlıklarımız bizi şaşırtabilir.

İçerik

- Ahlaki duygular
- Ahlaki yargılar
- Neden iyi insanlar kötü şeyler yapar?
[Milgram'ın çalışmaları]

Stanley Milgram'ın Çalışmaları

- Temel çalışma süreci
  - Öğretmen – öğrenen (öğrenen her zaman işbirlikçi)
- Öğrenen kişiyi sandalyeye bağlanırken izle
- Öğrenen kendi “kalp sorunları”yla ilgili kaygılarını diler getirir

Stanley Milgram'ın Çalışmaları

- Öğretmen, araştırmacıyla birlikte başka bir odaya gider
- Şok üretim paneli – 15ten 450 Volta kadar, “hafif çok”tan “XXX”e kadar etiketler
- Öğreten kişiden, öğrenen kişinin her hatasında ona daha yüksek elektrik şoku verilmesi istenir

Stanley Milgram'ın Çalışmaları

- Verilen şok yükseldikçe öğrenci daha fazla itiraz eder
- Öğreten kişi şok vermekten kaçındıkça araştırmacı öğretene kişiden itaat etmesini ister
  - 120V Hey! Bu gerçekten acıttı
  - 150V Ah! Araştırmacı! Buraya kadar, çıkarın beni buradan. Size kalp sorunum olduğunu söylemişim. Şimdiden kalbim rahatsız ediyor beni.
  - 300V (acı çeken birinin çığlıkları) kesinlikle bundan sonra cevap vermeyi reddediyorum! Çıkarın beni buradan! Beni burada tutamazsınız! Çıkarın!
  - 330V çıkarın beni! Çıkarın beni! Kalbim... Size söylüyorum, çıkarın!

Milgram'ın Sonuçlarına İlişkin Kötü Açıklamalar

- Garip insanlar katılımcı olarak alınmış?
  - Birçok farklı gupla çalışmanın tekrarı bunun için bir destek sağlamıyor
- İnsanlar genelde sadist yaratılışlıdır?
  - Milgram'ın çalışmasındaki video kayıtları katılımcıların ne kadar uç noktalarda stresli olduğunu gösteriyor

Milgram'ı Takip Eden Çalışmalar

- Orijinal çalışma
- Farklı binalar
- Öğretmen – öğrenci
- Ellere şok
- Yönergenin telefonla verilmesi
- Yönergenin sıradan insanlar tarafından verilmesi
- İsyan
- Şok düzeyini öğreten kişinin kendisinin belirlemesi

Milgram'ın Çalışmasıyla İlgili Eleştiriler

- Katılımcıların %84ü çalışmaya katıldıkları için mutlu olduklarını söylerken katılımcıların %2sinden daha azı pişman olduklarını söylediler ancak buna rağmen deney katılımcılara ciddi zararlar vermiş olabilir
- Bu deneyler gerçek hayattaki acımasızlığı anlamamıza gerçekten yardımcı olabilir mi?

Buradaki konu gerçekten itaat etmek mi?

Mükemmel kurgu

- Yale'deki otorite ve bilimin değeri
- Araştırmacının sorumluluğu kabul etmesi
- Öğreten ve öğrenen kişiler arasındaki uzaklık
- Yeni bir durum ve nasıl davranılması gerektiğine ilişkin modelin yokluğu

Kötüye iten iki büyük güç

- Kimlik belirsizliği
- Diğerlerine iftaira atmak

Kötüye iten iki büyük güç

- Kimlik belirsizliği
- Diğerlerine iftaira atmak

Kimlik belirsizliği

- Kişinin bir gruba dahil olduğu durumlarda dikkatinin kendisinden uzaklaşması ve sorumluluğ dağılması
- İsyen, linç, toplu tecavüz ve diğer grup yıkımlarının altında bu yatmaktadır.
- Kimliği belirsizleştirme gruplarla sınırlı değildir
  - Otoritenin etkisi
  - Anonimlik etkisi

Neden insanlar her zaman diğerlerine yardım etmez?

- Sorumluluğun dağılması
  - Etrafta diğer insanların da olması yardım etme davranışında azalmaya neden olur
  - Hepimiz bir başkasının yardım edeceğini düşündüğümüzden kendimiz yardım etmeyiz

Neden insanlar her zaman diğerklerine yardım etmez?

- Latane çalışmaları
  - Yardım etme davranışını ölçmek üzere birkaç senerya tasarlandı. Sonuçta görüldü ki
    - Yardım edebilecek tek kişinin siz olduğunuzu düşünüyorsanız yardım etme eğilimindediniz
    - Etrafta başka insanlar olursa yardım etme sorumluluğu diğerk insanlara dağılmakta
- Kitty Genovese olayı

Diğerk insanları nasıl daha önemsiz hale getiririz?

- Uzaklık
- İnsan yerine “kargo”
- Espri
- İnsanlardan isimlerini almak
- İnsanları iğrenç görme

İğrenme “beden ve ruh duygusu”

- Evrenseldir
- Temel duygudur: İğrenmeye ilişkin belirgin bir yüz ifadesi vardır
  - Dışkı
  - İdrar
  - Kan
  - Kusma
  - Bozulmuş et
  - Çoğu et

İnsanlar iğrenç olarak algılanırsa daha önemsiz hale gelirler

Tarih boyunca – sümüklülük, kötü koku, çürümüşlük, kokuşmuşluk gibi – belirgin tiksinti uyandırıcı özellikler Yahudiler, kadınlar, eşcinseller, dokunulmazlar ve alt sınıftan insanlarla ilişkilendirilmiştir – bu insanlar bedeninin kiriyle lekelenmiş gibi düşünülmüştür.

- Martha Nussbaum

İnsanlar iğrenç olarak algılanırsa daha önemsiz hale gelirler

“Şu adamlara bir bakın! Bitler tarafından kuşatılmış sakallar! Kirli, çıkık kulaklar! Şu lekeli, yağlanmış kıyafetler!”

“Yahudilerin genellikle rahatsız edecek derecede şekerli bir kokuları vardır. Eğer burnunuz iyi koku alıyorsa Yahudilerin kokusunu alabilirsiniz.”

(Nazi Okul/ Kamp Kitabı, 1938)

İyiye iten iki güç

- Temas ve karşılıklı bağımlılık
- Bakış açısından bakabilme

1. Temas ve karşılıklı bağımlılık

- Diğergam davranışlar için bencil güdüler Robert Wright'in küreselleşmenin ahlaki değeri üzerine argümanı

“Japonların bombalanmasını istememe nedenlerimden biri onların benim minivanımı üretmiş olmalarıdır”

- Thomas Friedman:

1. Temas ve karşılıklı bağımlılık

- Diğergam davranışlar için bencil güdüler Robert Wright'in küreselleşmenin ahlaki değeri üzerine argümanı

“Japonların bombalanmasını istememe nedenlerimden biri onların benim minivanımı üretmiş/yapmış olmalarıdır”

- Thomas Friedman:

1. Temas ve karşılıklı bağımlılık

- Temas Kuramı
  - Eşit statüler
  - Ortak bir amaç
  - Sosyal destek
    - Örneğin Robber Mağarası
      - Ordu
      - Üniversiteler?

2. Bakış açısından bakabilme

- Başka birisinin bakış açısından bakabilirsiniz, o insanı daha çok önemlersiniz.

Diğer insanları başkalarının bakış açısından bakabilmeye motive etmenin yolları

- Direk:
- “Eğer .... olsaydı ne hissederdin?”
- “Onların bakış açısından bakmaya çalış...”

Direk olmayan:

- Bir şeyi empati unsuru olan bir objeye benzeterek sunma:
- Fetüs: çocuğa benzer
- Hayvan:insana benzer
- Yabancı: aile üyesine benzer

Seçiminizi yapın: Ya siz öleceksiniz ya da 3 kardeşiniz ölecek

- A Geni: hayvanın ölmeyi tercih etmesini sağlar
- B Geni: hayvanın, kardeşlerinin ölmesini tercih etmesini sağlar
- A Geni kazanır

Okuma Raporu

- Milgram'ın deneyi ilk defa şimdi, Yale Üniversitesi'nde, Yale'de okuyan üniversite öğrencileri ile yapılıyor olsaydı:
  - Sizce deneyde ne yapardınız?
  - Ortalama bir Yale öğrencisi sizce deneyde ne yapardı?